

Українське бароко і поліфонія на прикладі хорового концерту М.Березовського «Не відкинь мене у старості»

Береш Алла Іванівна

Викладач Полонської дитячої музичної школи

Інновація та традиція, на перший погляд, є значеннями-антонімами. Коли традиція – це віками укладений погляд на певні елементи культури, то інновація – це нововведення, новий погляд на творіння. Але не завжди це є істиною. Потрібно часом на традиційні твори нашої національної культури подивитися під іншим кутом, таким чином побачити те, що раніш не помічали або не вважали за важливе. Саме такої думки я дійшла, коли в черговий раз знайомила учнів з шедевром української музичної культури - хоровим концертом М.Березовського «Не відкинь мене у старості». Твір має риси двох епох, двох музичних стилів: бароко (поліфонічний виклад) і класицизм (яскраві обриси класичної форми). Потрібно зауважити, що чомусь цей хоровий концерт мало розглядався вітчизняними музикознавцями, які досить однобоко відносять його до перехідного варіанту концерту від партесного до класичного. Партесний концерт передбачає вокально-ансамблевий музичний жанр 17 — першої половини 18 століття, побудований на протиставленні-змаганні різних груп вокального ансамблю а cappella. На мій погляд, риси партесного концерту в хоровому концерті Березовського відсутні, а яскраво виражений поліфонічний стиль трактується як перехідний варіант партесного концерту. Але як не помітити і почерговий вступ голосів та їх рівноправність, первинність мелодичного руху по відношенню до гармонії, і тоніко-домінантове функціональне співвідношення голосів, робота над обмеженою кількістю мелодійного матеріалу (Не отвержи мене во время старости, о Боже мой), плинність викладу, мотивне вичленення, секвенції, перегуки, тощо. Тут і філософська глибина думки, бо в концерті використаний біблійний текст 70 Псалма Давида. Все це наближає концерт Березовського до творів Й.С.Баха.

Перша частина концерту – хорова 4-голосна fuga. Цей жанр допомагає переосмислити, глибше зрозуміти зміст біблійного тексту. Прохання про турботу, піклування наймогутнішу інстанцію – Бога, яке багато раз звучить у різних голосах, з різною інтонацією, в різній теситурі, навіває глибокі філософські істини. Саме fuga як жанр добре розкриває, доносить до

слухача плинність життя і непередбачуваність буття. Спочатку групи басів та тенорів почергово в тоніко-домінантовому співвідношенні проводять тему (Не отвержи мене во время старости). Потім групи альтів та сопранів чинять аналогічно, лише на октаву вище. В партії сопрано з'являються дівізі. Це говорить про те, що композитор прагне глибше і повніше розкрити зміст Давидівського Псалма і підкреслити вартість його. На підтвердження цього М.Березовський повторює текст, переставивши слова для сфокусування змісту фрази на словах «не отвержи мене» і подвоївши партію басів октавним унісоном, як резюме. Розділ експозиції закінчився, далі звучить розділ розробки, який починає секвенція на слова «оскудівати» (мотивне вичленення) в усіх голосах (кількість ланцюжків кожна група голосів має різне). Як завершення фрази соло тенорів (дівізі) і басів зі словами «не остави мене», потім альтів та сопранів зі словами «не отвержи мене» з повторенням певних слів в секвентному проведенні. Не закінчили звучати жіночі голоси, як почергово вступили чоловічі в секвентному варіанті розвитку зі словами «не оскудівати кріпості моєї». Секвенції та перегуки, плинність викладу – все привело до каденції «кріпості моєї» як результат пошуків та вагань. Але це був лише перший етап розвитку, далі знов секвенції у груп альтів та тенорів, потім басів і сопранів, які в різний час вступали і з різними словами (альти і тенори «не остави мене», басы «не отвержи мене», сопрани «не оскудівати кріпості моєї»). Секвенція завершується цими словами, таким чином завершивши розділ розробки. Репризу починає група басів зі словами «не отвержи...», за ними група тенорів. На слова «во время старости» звучить весь хор в акордовій фактурі на форте, але напруга спадає (Сопрано – шмат хроматичної низхідної гами), димінуендо, завершується fuga соло групи сопранів і альтів, а потім басів і тенорів зі словами «не остави мене».

Друга частина енергійна, гнівна, несе шквал спротиву. Контрастна до першої. Концерт має риси і класичного 4-частинного концерту і, водночас, барочної сюїти, яка будувалась за принципом контрастності. Але риси поліфонічності присутні і яскраво за допомогою секвенцій, перегуків, мотивного вичленення передають основну думку уривка.

Третя частина – найліричніша, найкрасивіша. Є кульмінацією концерту, в якому прохання переходить у щемливе благання. Досить висока теситура голосів допомагає глибше розкрити трагедію людини, яка залишилась без допомоги Господа. Тут, звісно, як і у творі в цілому відбувається часом чергування лінійної поліфонії з акордовими фрагментами, коли весь хор

співає одні і ті ж слова (Боже мой). Це лише засвічує, що М.Березовський, митець який пішов далі барочних композиторів і вже творив на світанку класицизму.

Четверта частина – знов fuga - жвава, дійова, активна. В ній звучить гнів та осуд тих, хто оббріхує інших. Яскраво виражений поліфонічний стиль зі всіма особливостями: перевага лінійного викладу перед гармонічним (хоча такі уривки є, але вони продиктовані єдиним текстом в усіх голосах), плинність викладу, почерговий вступ голосів, обмеженість мелодичного матеріалу, мотивне вичленення, секвентність, перегуки, рівноправність голосів тощо.

На мою думку, велика помилка вважати цей хоровий концерт великого українського композитора з нелегкою долею перехідним від партесним до класичного, трактувати яскраво виражені поліфонічні риси викладу як пізні риси партесного концерту. М.Березовський чудово володів поліфонічним письмом, бо отримав почесне звання академіка Болонської музичної філармонічної академії. Його ім'я до сьогодні написано золотими літерами на стіні самої академії і милується поряд з іменем великого композитора – Вольфганга Амадея Моцарта. Музичні твори М.Березовського, що збереглися, вимагають у програмі з музичної літератури зробити невеличкі зміни: не розкривати значення М.Березовського як композитора, який від партесного концерту привів нас до класичного концерту. А розглядати його творчість відразу після Й.С.Баха, щоб вказати на спорідненість стилю та змісту творів двох великих митців. І зрозуміти, що поліфонія не лише знайшла відлуння у серцях німецьких композиторів, а і є ментально властива для українських музикантів. Це неодноразово підтверджували в свої музичних творах і інші українські композитори – М.Леонтович, В.Барвінський, А.Ведель, Д.Бортнянський, М.Скорик, М.Лисенко, Л.Ревуцький, Б.Лятошинський та інші.